

YETKİN DÜŞÜNCE

Hakikatin Kaynağına Yolculuk

yıl: 7 sayı: 25 ocak, şubat, mart 2024 üç aylık düşünce dergisi

dosya
SIYONİZM;

Küresel İşgal ve Küresel Direniş

söyleşi
Ayçin Kantoğlu
Prof. Dr. Şinasi Gündüz

ıda:

Mustafa Tekin/ Kadir Canatan / M. Yaşar Soyalan / Yusuf Emin Karaçuha / Muhammet Özdemir
/ Ali Öner / Ahmet Keleş / Yıldız Ramazanoğlu / Peren Birsaygılı Mut / Ayçin Kantoğlu / Şinasi
Gündüz / Esat Arslan / Muhammet Çelik / Zehra Coşgun / Kenan Dağlar / Süleyman Gümüş

YETKİN DÜŞÜNCE

HAKİKATİN KAYNAĞINA YOLCULUK

YETKİN DÜŞÜNCE

Hakikatin kaynağına yolculuk

Yıl: 7 / Sayı: 25 / Ocak - Şubat - Mart / 2024

İmtiyaz Sahibi

İlimyurdu Yayıncılık ve
Eğitim Hiz. Ltd. Şti. adına
Latif Kınataş

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa Tekin

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Muhammet Çelik

Kapak Tasarım

Ömer Faruk Yıldız

Mizanpaj

Mehdi Yılmaz

Yönetim Yeri Adresi:

İlimyurdu Yayıncılık ve
Eğitim Hiz. Ltd. Şti.
Molla Gürani Mah.
Akkoyunlu Sk. No: 36
Fındıkzade, Fatih / İSTANBUL
Tel : +90 212 533 05 35
e-mail : info@yetkindusunce.com
Web : www.yetkindusunce.com
 yetkindusunce yetkindusunce

Basım Yeri:

Enes Basın Yayın ve
Matbaacılık Ltd.Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/210 Topkapı / İSTANBUL
Tel: +90 212 501 47 63

Abonelik (Yıllık 4 Sayı)

Bireysel: 550 TL

Kurumsal: 750 TL

Fiyatı: 140 TL

ISSN: 2602-4365

Yayın Türü: Süreli - (3 Aylık)

Yayın Kurulu

Adnan Demircan
Fatih Yaman
Feyzanur Kaleci
Kadir Canatan
Kerem Tarık Şahiner
Latif Kınataş
Muhammet Çelik
Mustafa Tekin
Ömer Sina Tekin
Samet Öztürk
Süleyman Gümüş
Zehra Aktürk

Danışma Kurulu

Ahmet el-Katip
Ahmet Koç
Ali Köse
Asiye Tıgılı
Ayşe Yaşar Ümütlü
Celal Türer
Fuat Aydın
İhsan Toker
İlhami Güler
İsmail Taş
Lütfü Sunar
Muhammet Özdemir
M.Hakkı Akın
M. Mahfuz Söylemez
M. Ali Büyükkara
M. Muhtar Şankıti
M.Yaşar Soyalan
Necmettin Kızılkaya
Osman Güman
Şaban Ali Düzgün
Şinasi Gündüz
Ümit Aktaş
Ümit Horozcu
Vejdi Bilgin
Yıldız Ramazanoğlu

Her hakkı mahfuzdur. YETKİN DÜŞÜNCE'deki yazıların izin alınmadan veya kaynak gösterilmeden her türlü ortamda çoğaltılması yasaktır. Yayınlanan yazılardan, yazarlar sorumludur.

20. Yüzyıldaki Avrupa-merkezci Siyonizm Eleştirileri ile
21. Yüzyıldaki İslâmî Siyonizm Eleştirilerinin Odağında

Edward W. Said'in Düşündürdükleri

Muhammet ÖZDEMİR

Doç.Dr./Mersin Üniversitesi

Meseleye nereden yaklaşıldığı önemlidir. Çünkü günümüzden hareketle bakıldığında küreselleşme büyük ölçüde tamamlanmıştır ve dünyadaki her toplum ekonomik olarak maalesef borçludur. Bu vakıa, dünya toplumlarının fiili olarak İngiltere, ABD ve İsrail karşısında konuşlanmalarını neredeyse imkânsızlaştırabilmektedir.

Giriş

Bu yazının amacı, 20. yüzyıldaki Avrupa-merkezci siyonizm eleştirileri ile 21. yüzyıldaki siyonizm eleştirilerinin birbirlerinden farklı toplumsal bağlamlara yaslandığını saptamaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin meselesiyle birlikte görünür olan Avrupa-merkezci siyonizm eleştirileri, Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupası'nda geçmişinde Hristiyanlık bulunan toplumlarda gelişmiş antisemitizme dayanmaktadır. Modern öncesi dönemde bankerlik yapan Yahudilerin Avrupa'da yol açtıkları çeşitli insani sorunlar, bir ırk ile dinin özdeşleştiği Yahudiliğin aleyhine kültürel ve düşün-

sel bir koşullanmaya yol açmıştır.⁵ Birinci Soğuk Savaş'ın noktalandığı 1989 yılından itibaren önce İkinci Soğuk Savaş'ın başladığı 2012 yılına ve sonra günümüze değin devam eden siyonizm eleştirileri ise, büyük ölçüde 1948 yılında Filistin bölgesinde zoraki kurulmuş İsrail devletinin söz konusu bölgedeki Araplara ve özellikle bunlar içindeki Müslümanlara yaptığı eziyetlere dayanmaktadır. Birincisinin toplumsal bilinçaltındaki tarafları Avrupalı Hristiyanlar ve Yahudi bankerler, ikincisinin ise İngiltere, İsrail ve Filistinli Müslümanlardır.⁶

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail devletinin Filistin bölgesinde resmi olarak ilan edilmesinden bir gün sonra Arap Birliği İsrail'e savaş açtı ve böylece 1949'da İsrail'in üstünlüğüyle tamamlanan ilk Arap-İsrail savaşı başlamış oldu. Hem bu ilk savaşın gerçekleştiği sıralarda hem de 'Ekim 1956-Mart 1957' arasında Süveyş kriziyle patlak veren ikinci Arap-İsrail savaşında İngiltere dışındaki Avrupa ülkelerinin aydınları Filistin ve Müslümanlara entelektüel destek vermiş görünmektedirler. Bunun temel nedeni İngiltere ve ABD'yi ekonomik olarak kuşatan siyonizmin Avrupa devletleri içerisinde henüz yerleşmemiş olmasıdır. Avrupalılar Arapları, Filistinlileri ve Müslümanları sevdikleri için değil, Yahudilerden ve özellikle siyonistlerden rahatsız oldukları için Filistin'deki gelişmelere insani bir duyarlılıkla yaklaşmışlardır. 1960'lar ile birlikte Jean-Paul Sartre ve başkaları başta olmak üzere birçok aydın kendi toplumlarının da bu gelişmelerden memnun olabileceği şekilde ekonomik bakımdan desteklenince işin yönü değişmeye başlamıştır. Tam bu yıllar vefatına değin Frantz Fanon'un Avrupalı toplumlar ve ABD'yi yoğun şekilde eleştirdiği ve ondan sonra Edward W. Said'in Filistin, Araplar ve İslâm'a sahip çıkmaya başladığı yıllardır. İlginç olmayan bir şekilde ABD de bu yıllardan itibaren İslâm'a olumlu anlamda yatırım yapmaya başlamıştır. Bu tam olarak bir Said yorumcusu olan Jeanne Morefield'in "sömürgeci ile sömürülenin birlikte olduğu" dediği deneyimdir. Her şey karmaşık görünmektedir. Karmaşık gelmeyen tek şey, bazı insanların kurban oldukları ve sistematik bir tarzda

⁵ John Rose, *The Myths of Zionism*, London: Pluto Press, 2004, 50-52

⁶ Rose, *The Myths of Zionism*, 117-123.

haksızlığa uğradıklarıdır.⁷ Osmanlıların son Kudüs belediye başkanı Yusuf el-Hâlidî'nin torunu olan Rashid Khalidî'nin konuya dair en önemli kitabında aydınlatıldığı üzere Filistinlilere 100 yıldır kesinlikle bir zulüm yapılmaktadır.⁸

Meseleye nereden yaklaşıldığı önemlidir. Çünkü günümüzden hareketle bakıldığında küreselleşme büyük ölçüde tamamlanmıştır ve dünyadaki her toplum ekonomik olarak maalesef borçludur. Bu vakıa, dünya toplumlarının fiili olarak İngiltere, ABD ve İsrail karşısında konuşlanmalarını neredeyse imkânsızlaştırabilmektedir. Siyonizmin Filistin'de yaşayan Müslüman Araplar başta olmak üzere bütün insanlara reva gördükleri bir bölgeyle sınırlı kalmayacağı halde, uluslararası resmi toplum fiili bakımdan sessiz kalmayı yeğlemektedir. Açıkçası bu durum ülkelerin liderleriyle siyonizm arasında bir ilişki olduğunu ima etmiş geçmişteki Avrupalı eleştirmenlerin ve özellikle Said'in tespitle-
rinin isabetli olduğunu akla getirmektedir.⁹ Sivil niteliğinin yanı sıra psikolojik olarak bağımsız olan toplum ise sessiz kalmamaktadır. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan Arap ve Müslüman göçmenler hâlihazırda İsrail'in Gazze'ye yapıyor olduklarını büyük bir muhalefetle reddetmektedirler. Onlara Batı'da yaşayan az sayıdaki Yahudi insanın ve çok sayıdaki Hristiyan ve Afrika asıllı insanların katıldıkları söylenebilir. Müslüman toplumların bu deneyimi her zaman göz önünde bulundurmaları gerekecektir. Çünkü öncelikle hakkaniyet ile adalet arasındaki ilişki büyük ölçüde güce bağımlı seviyede gerçekleşmektedir.

⁷ Jeanne Morefield, *Unsettling The World: Edward Said and Political Theory*, New York, London: Rowman & Littlefield, 2022, 133-136.

⁸ Rashid Khalidî, *The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonial Conquest and Resistance, 1917-2017*, New York: Metropolitan Books, Henry Holt and Company, 2020.

⁹ Said'in yazdıklarını okurken karamsarlığa kapılmamak zordur. O, Arap milliyetçiliği ve İslâmî gelenekçiliği de şaibe altında bırakmaktadır. Bununla birlikte onun kastettiği çoğunlukla bilgisizlik ve hazırlıksızlık nedeniyle yapılan hatalardır. Birçok yerde hâlâ Filistin araştırmaları ve post-kolonyalizm merkezi bulunmamaktadır. ABD ve İngiltere'deki araştırma merkezleri konuyu olabildiğince öngörü üretebilecek seviyede işletmekte ve hatta siyonizm eleştirmenlerini bir araya getirip ekonomik olarak desteklemektedirler. Rashid Khalidî ve Ilan Pappé bu eleştirmenlerden sadece iki tanesidir. Her iki eleştirmen bile farkında olmaksızın ABD ve İngiltere'ye hizmet etmektedirler. Ayrıca Said Arap liderlerinin kendi halklarından uzak olduklarını ve ucuz Batı-karşıtlığı söylemlerine yaslandıklarını belirtmektedir. Edward W. Said, *Reflections on Exile and other Essays*, New York: Penguin Books, 2000 (e-kitap), 57, 67-68, 204, 490.

Bu hakikat Müslüman insanların kendi aralarındaki ilişkileri de etkilemektedir. İkinci olarak, uluslararası resmi toplum ile uluslararası sivil toplumu birbirinden ayırt etmek lazımdır. Batı yeknesak değildir. Batı aynı zamanda Müslümanlara da ait olan bir coğrafyadır. Sözgeli-mi Türkler, Araplar, Hintliler ve Çinliler de Almanya'da birer Alman olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla Fanon'un ve Said'in argümanları-nın geçerli olduğu dünya aritmetiği büyük ölçüde değişmiştir. Günümüzde postmodern Fransız felsefesi eleştirilerine dayanılarak bir söylem eleştirisinde bulunmanın bir işlevi ve olumlu karşılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte henüz İslâm coğrafyasında kendisine dayanılabilecek ve bütün insanları sahici seviyelerde ilgilendiren eleştirel bir söylem üretilebilmiş de değildir. Siyonizmin bunu ciddi şekilde kullandığı artık fark edilmelidir.¹⁰

Doğal İnsan ve Siyonistleşmiş İnsan

Doğada insanların genelinin yaşama haklarının ve emek vererek üretme haklarının sömürü gereksinimlerine ve çeşitli kötülöklere bağlanmasi her zaman doğru teşhis edilebilir ve anlaşılabilir değildir. Ortaçağda gelişmiş Müslüman toplumları ve bilginleri izleyen –örneğin Ebü'l-Hasen el-Mâverdî, Gazâlî, Nizâmülmülk ve İbn Haldûn'dan çok yararlanan- Orta ve Batı Avrupalı düşünürler, insanın güvenilmez ve öngörülemez bir canlı olduğunu ve bu nedenle devlete ve hukuka ihtiyaç olduğunu kabul etmişlerdir.¹¹ Hakkaniyetin veya hak sahibi olmanın neye dayanması gerektiği konusunda bazı Batılı devlet ve

¹⁰ Burada birbirinden ilginç ve farklı anafikirlere sahip pek çok çalışmaya yer verilebilir. Bunlardan Ofir Winter'in çalışmalarının yanı sıra olduğunu söylemekte yarar vardır: Paul Baker, Costas Gabrielatos, Tony McEnery, *Discourse Analysis and Media Attitudes: The Representation of Islam in the British Press*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2013; Uriya Shavit, Ofir Winter, *Zionism in Arabic Discourses*, Manchester: Manchester University Press, 2016; Esra Mirze Santesso, James E. McClung (Ed.), *Islam and Postcolonial Discourse*, London, New York: Routledge, 2017; Sami al-Daghistani, *The Making of Islamic Economic Thought: Islamization, Law, and Moral Discourses*, Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2021; Ofir Winter, *Peace in the Name of Allah: Islamic Discourses on Treaties with Israel*, Berlin, Boston: de Gruyter, 2022.

¹¹ Niccolò Machiavelli, *The Prince*, çev.: Harvey C. Mansfield, Chicago, London: The University of Chicago Press, 2. Basım, 1998, 61-65; Thomas Hobbes, *Leviathan*, ed.: J. C. A. Gaskin, Oxford, New York: Oxford University Press, 2. Basım, 1998, 111-122.

hukuk yaklaşımları olgu ve deneyimleri, diğer bazıları da tarih boyunca itibarlı olan ahlaki kavramları esas almışlardır. Sözgelimi modern İngiltere için haklılığın ölçütü emek vererek kazanmak gibi görünürken çağdaş ABD'nin haklılık ölçütü emek vererek para sahibi olmak gibi görünmektedir. Her iki yaklaşım da olgusal ve deneyimsel seviyede hakkın güçle elde edildiğine dayanmaktadırlar. İngiltere ve ABD'nin yaklaşımı sofistlere benzerken Fransa ve Almanya'nın yaklaşımı stoacılara benzemektedir. Modern Fransa ve Almanya için hakkın temeli soyuttur ve hak etmek şeklinde özetlenebilecek mantıksal bir kısır döngü içermekte gibi görünmektedir.¹² Bu nedenle Alman ve Fransız kökenli felsefeler sadece eleştirirken işlevsel ve başarılıdır.

Buna eklenmesi gereken bir vakıa; olgu, deneyim ve kavramların her tarih ve yerde farklı insanların sözlerinde ve eylemlerinde farklı birer yönelim, içerik ve işlev kazandıklarıdır. Yani hak, hakkaniyet, adalet, eşitlik, özgürlük, ahlak, doğruluk, hukuk ve insan gibi kavramlar ve bunların birbirleriyle ilişkileri üzerine üretilmiş fikirler birbirinden farklı insanların ellerinde birbirinden farklı anlamlara gelmektedirler. Bunun anlamı; insanları istikrarlı ve tutarlı emekleri, fiilleri ve ürünleriyle tanımak gerektiğidir. Toplumsal taraf, ideoloji veya ahlaki kavramların telaffuz edilmesi insanları tanımak ve seçmek için yeterli değildir. Her iki vakıa da dünyanın büyük ölçüde Ortaçağdaki Müslüman bilginlerden öğrendikleri iki vakıadır. Bu nedenle Ortaçağdaki İslâmiyet bugünkü anlamda sadece din değildi. Bugüne tercüme etmek gerekirse; o, insan, yaşam ve canlılıkla ilgili her şeydi. Yeniden ifade

Modern İngiltere için haklılığın ölçütü emek vererek kazanmak gibi görünürken çağdaş ABD'nin haklılık ölçütü emek vererek para sahibi olmak gibi görünmektedir. Her iki yaklaşım da olgusal ve deneyimsel seviyede hakkın güçle elde edildiğine dayanmaktadırlar.

¹² Avrupalı toplumların hukuk mantıkları bağlamında yapılmış yararlı editoryal bir çalışma için bkz. Kevin Jon Heller, Markus D. Dubber (ed.), *The Handbook of Comparative Criminal Law*, Stanford, California: Stanford Law Books, 2011.

etmek gerektiğinde; insanların yaşama ve emek üretme haklarını teminat altına alan, sosyal psikolojik temelli güç ve dayanışmadır. Güçlü olmayı mümkün kılacak insanların doğru seçimi de samimiyetin ve çalışkanlığın dışavurumu olan tutarlı üretkenliğin gözetilmesine dayanmak zorundadır. Aksi takdirde insanlar inanılabilecek, ama güvenilemeyecek canlılardır.¹³

Siyonizm esas itibariyle kutsal bir bölge olan Sion'da Yahudi ırkının bir araya gelerek bir devlet kuracağını savunan bir 19. yüzyıl ideolojisi anlamına gelmektedir. İlk etapta Yahudileri bu fikri kabul edenler ve etmeyenler şeklinde ikiye ayıran söz konusu ideolojiyi bazı Hristiyanlar da özellikle ABD'de ve çağdaş dönemde benimsemişlerdir.¹⁴ 1917 yılına değin Avrupa'da küçük gruplar halinde örgütlenmiş bulunan siyonizm ideolojisi bu tarihte İngiltere'de Başbakan Lloyd George, Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour ve siyonist Lord Rothschild'ın Filistin bölgesinde bir Yahudi devletinin kurulması çerçevesinde anlaşmaya varmalarıyla birlikte üzerine tartışılan bir kavram haline evrilmiştir.¹⁵ Bu tarihten itibaren siyonizmin öncelikle Avrupalı Hristiyanlar ve Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği, Çin ve Fransa'daki sosyalistlerden başlayarak Ürdün, Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır gibi Müslüman toplumlara, sonra Latin Amerikalı insanlara varıncaya değin dünyanın büyük bir çoğunluğu açısından sakıncalı bulunarak itiraz konusu olmasının nedeni; Filistin bölgesine sonradan göç ettirilmiş az sayıdaki Yahudi nüfusun bir devletin olabilmesinin ilgili bölgede yaşayan çok sayıda Müslüman ve az sayıda Hristiyan Arap halkının zorla başka yerlere göç ettirilmesine, aksi takdirde bölgedeki insanların öldürülmelerine bağlanmasıdır. Bu her türlü devlet ve hukuk yaklaşımı bakımından açık

¹³ Dini hareketlerin çağdaş performansları hakkında yeterince bilgi veren kitaplar kaleme alınmamışsa da şu iki kaynağa bakılabilir: Seyyed Vali Reza Nasr, *Islamic Leviathan: Islam and the Making of State Power*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2001; Frederick M. Shepherd (ed.), *Christianity and Human Rights: Christians and the Struggle for Global Justice*, New York, Toronto, Plymouth: Lexington Books, 2009.

¹⁴ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu: Filistin Çatışmalarının Sosyal Tarihi*, çev.: Cemal A. Ertuğ, İstanbul: Yücel Yayınları, 1975, 308; Clifford A. Kiracofe, *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*, London, New York: I. B. Tauris, 2009, 41, 62 vd.

¹⁵ İsmail Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2015, 143-145.

bir garabet ve ürkütücülük içermektedir. Çağdaş siyonizmin fikri babası ve İsrail devlet fikrinin esin kaynağı olan Theodor Herzl'in kitabında Yahudilerin tüm dünya içinde tanımlandığı çerçeveye bakıldığında söz konusu durum daha iyi teşhis edilebilmektedir. Ona göre, Yahudiler güçlü ve sadece birbirlerine sahip çıktıkları bir devlete sahip olmadıkça bütün insanların düşmanlık yapmak istedikleri kişiler olmaya devam edeceklerdir.¹⁶ Herzl'in kitabında ve fikirlerinde yukarıda insanlığa ait olarak belirlenmiş doğru ve yanlış ikiliğinin siyonist Yahudi olanlar ve olmayanlar şeklinde yeniden belirlenmiş bir ikilikle özdeşleştirilerek yorumlandığı fark edilebilmektedir. Yani güçlü bir dayanışma ve tutarlı üretkenlik siyonist Yahudi olmak ile ve zayıflık ve tembellik de siyonizmi reddetmek ile tanımlanmış görünüyor. Bu bağlamda doğadaki insan ile siyonistleşmiş insanın yaşam ve canlılıktan ayrı şeyi anlamadıkları saptanmalıdır.

Frantz Fanon ve Edward W. Said'in teşhis edip itiraz ettikleri ve her yerde 'Batı'nın ikiyüzlülüğü' olarak resmedilen hâdise, yukarıdaki garabet ve ürkütücülük karşısında başta ABD olmak üzere Batı Avrupalı milletlerin ve hatta zaman zaman bunlara eleştirel yaklaşmış Rusya ve Çin gibi güçlü ülkelerin ikircikli durumlarıdır. Filistinli Arapların ve Müslüman toplumların ekonomik ve askeri zayıflıkları bunların uğradıkları bütün haksızlıklar için meşru birer gerekçeymiş gibi davranılarak tarihin hiçbir döneminde tanık olunmayan hukuksuz bir durum teşvik edilmektedir.¹⁷ Aslında hem Fanon hem de Said daha ileri giderek bu durumu meşrulaştırmanın Batılılar olmalarının yanı sıra aynı zamanda Araplar ve Müslümanlar olduklarını ifade etmektedir. Araplar ve Müslümanların liderleri ve halkları, Herzl'in dediklerini reddedecek tarzda güçlü ve dayanışma içerisinde yaşayan toplumlar meydana getirmek yerine, bunun için bilimsel araştırmalara samimi yatırımda bulunmak yerine veya aydınların uluslararası sosyal düzenleri seviyeli şekilde

¹⁶ Theodor Herzl, *The Jewish State*, çev.: Sylvie D'Avigdor, The American Zionist Emergency Council, 1946, <http://www.MideEastWeb.org> (PDF Formatında baskı), 6-7.

¹⁷ Edward W. Said, *The Question of Palestine*, New York: Vintage Books, 1980; a.mlf., *Peace and Its Discontents: Essays on Palestine in the Middle East Peace Process*, New York, London: Vintage Books, 2. Basım, 1995, 26-31.

sorgulamalarını özendirmek yerine göstermelik bir Batı düşmanlığı içeren söylemleri tekrarlamakla yetinmektedirler. Bu da zayıfı cezalandırmanın ve Batılıların başlattığı ikiyezlülüğe içeriden destek vermenin veya onu meşrulaştırmanın bir yolu niteliğinde işgörmektedir.¹⁸

Araplar ve Müslümanların liderleri ve halkları, Herzl'in dediklerini reddedecek tarzda güçlü ve dayanışma içerisinde yaşayan toplumlar meydana getirmek yerine, bunun için bilimsel araştırmalara samimi yatırımda bulunmak yerine veya aydınların uluslararası sosyal düzenleri seviyeli şekilde sorgulamalarını özendirmek yerine göstermelik bir Batı düşmanlığı içeren söylemleri tekrarlamakla yetinmektedirler.

Said'in Arap liderlerine ve Müslümanlara bu eleştirileri yöneltmesinin haklı gerekçesi, onların da yapabileceklerinin bulunmasından dolayıdır. Belki kısa vadede eldeki uluslararası hukuksuzlukları çözemezler, ama en azından bunun için iyi niyetli, samimi, doğru şekilde ve verimli çaba harcadıklarını kendilerine ve çevrelerine gösterebilirler. Çünkü insan önce kendi bir şeyleri deneyerek ve deneyimleyerek öğrenmektedir. Sonra bütün insanların en önemli öğrenme ve bilgi kaynakları deneyimlerdir. Kendileri doğru ve başarılı şeyleri denememiş insanların akıllarına doğru ve başarılı şeyler gelmez. Siyonizmin tüm dünyada hâlâ çok güçlü ve etkin bir ideoloji olmasının nedeni ona muhtaçlığın diğer muhtaçlıklardan daha çok ve samimiyetle desteklenmesidir. Daha 1961'de ölmeden önce Fanon'un Cezayir'in durumunda ve 2003 yılında ölmeden önce Said'in

Ortadoğu'da gördükleri tam olarak böyleydi. Araplar ve Müslümanlar çağdaş zamanlarda sorumluluk alarak çalışan, üreten, bunu istikrarlı

¹⁸ Frantz Fanon, *A Dying Colonialism*, çev.: Haakon Chevalier, New York: Grove Press, 1965, 47-48; Said, *Reflections on Exile and other Essays*, 490.

ve tutarlı bir tarzda devam ettiren ve bu yaşam şeklini toplumsallaştırarak bir dayanışma kültürü vücuda getirebilen insanlar olmayı tercih etmediler.¹⁹

Fanon'un Cezayir'de ve Afrikalı Siyahların durumlarında, Said'in de Arapların ve Müslümanların durumlarında gözlemledikleri ve eleştirdikleri, üzerine düşünülmesi gereken bir hakikat içermektedir. Bu hakikat, Batılıların ikiyüzlülüğünden daha önemle üzerinde düşünülmeyi hak etmektedir. Çünkü Batılıları değiştirmek hemen olanaklı değilse de Müslümanlar kendilerini değiştirmeyi ve böylece Batılıların da alıştıkları konfordan sıyrılmasına yol açacak bir etkiyi deneyebilirler. Benim kastettiğim, siyonizmle mücadele için Filistin, Araplar ve Müslümanlar hakkında daha gerçekçi ve vizyoner araştırmaların yapılabildiği bilimsel araştırma merkezleri vücuda getirilebilir ve uluslararası arenada daha yetkinlikle kitlelere bilgi üretecek aydınlar var edilebilir. Çünkü siyonizmin aklını toparlaması ve daha insancıl fikirlere mecbur edilmesi ancak bütün insanların onlardan bağımsız yaşayabilecekleri kendilerine gösterilerek mümkün olabilir. Bu da onlardaki paranın onlardan olmayan insanların ürettikleri toplumsal faydaların birer simgesi olduğu ve aynı faydaların yine ve bu kez onların elinde toplanmayacak simgelerle biriktirilebileceği gösterilerek siyonistlere hissettirilebilir. Bilim, emek ve ahlak herhangi bir inisiyatiften fazla güvenceye sahip olmaksızın siyonistlere bir mesaj verilemez. Siyonist Yahudilerin dünyadaki bütün insanlara ve Müslümanlara saygı duymaları gereklidir. Siyonizmin Filistin'de Müslümanlara yaptıkları aynı zamanda kendi geleceklerine de yaptıklarıdır.²⁰

Avrupalıların Siyonizm Eleştirileri ve Edward W. Said'in Analizlerinin Düşündürdükleri

Öncelikle bir kez daha belirtmek gerekir ki, günümüzde siyonizm tüm dünya insanları ve toplumlarının samimiyetle ve eş hissetmek

¹⁹ Edward W. Said, *Orientalism*, New York: Penguin Books, 3. Basım, 2003, 12-13, 335-336.

²⁰ Bkz. Antony Loewenstein, Ahmet Moor (ed.), *After Zionism One State for Israel and Palestine*, London: Saqi Books, 2012.

seviyesinde rahatsız oldukları bir kavram, bir ideoloji, uluslararası bir para fonu ve etki gücü niteliğinde görünmemektedir. Bunun bir nedeni 1957'den sonra özellikle İngiltere dışındaki Avrupa toplumlarında ABD'nin siyasi ve kültürel faaliyetleri ve siyonist sermayenin insanları ikna etmesidir. Esas itibarıyla konu Auschwitz ve Holocaust katliamlarından bağımsızdır. Hatta 20. yüzyıldan birçok vahim hâdise içinde –örneğin Azerbaycan ve Bosna Hersek'te meydana gelen katliamlar anımsanabilir– sadece bu katliamın tarihte soykırım olarak anılmasının nedeni, ABD ve küresel sermayenin Avrupa'daki etkinliğidir. Güç ve dayanışmanın kendileri için doğru seçtikleri insanlar bir kez daha tarihyazımına karar vermektedirler. 20. yüzyılın üçüncü çeyreğine girilirken Katolik kökenli Hristiyan toplumlar arasında yeniden başgösteren antisemitizm (Hristiyanlardaki Yahudilik rahatsızlığı) ciddi bir siyonizm eleştirisi vücuda getirmişse de, çok geçmeden kendini Yahudi hayranlığına bırakmaya başlamış gibidir. Ötekine dair neredeyse bütün felsefi çalışmalar bunu göstermektedir. Bununla birlikte çağdaş İngiltere ile siyonizm arasındaki işbirliğini ilk deşifre edip eleştiren metinlerin Avrupalıların ellerinden çıkma oldukları göz ardı edilemez.²¹

Günümüzde siyonizmin bütün insanlara rahatsız edici gelmiyor olmasının ikinci nedeni, Arap toplumlarının İslâm'ı evrensel ve gelişmiş seviyelerde yorumlamak yerine kendi kültürel anlayışlarındaki bir sınırdaki konuşlandırmaları ve genel olarak Müslümanların güç ve dayanışmaya sahip olmaksızın siyonist söylemleri çok maalesef yanlış örnek alarak kendilerini marjinalleştirmiş gibi bir izlenim yaratmalarını olabilir. Theodor Herzl ve siyonistler yeterince güçlenip de

²¹ Örnek olarak Paul Feyerabend'in analizleri burada anımsanabilir. Bu filozofun Yahudi düşmanlığı (antisemitizm) ile insan duyarlılığı (humanizm) arasındaki ayrımın gerekçesinin hiçbir zaman insanların deneyimleri ve toplumsal geleneklerden bağımsız olamayacağına dair açık sözleri, 20. yüzyılda siyonizm eleştirilerinin hangi entelektüel arka plana yaslandığını göstermektedir. Feyerabend'in cümleleri Yahudi düşmanlığının Avrupa'da bertaraf edilebilmesini güç ve dayanışmanın etkisine bağlamaktadır. Arapların ve Müslüman toplumların Yahudi düşmanlığı gibi bir sorunu tarihin hiçbir döneminde olmadığı gibi günümüzde de mevcut değildir. Modern ve çağdaş Avrupa'nın bilinçaltında durum epeyce farklı görünmektedir. Dolayısıyla siyonizmle ilgili ilk eleştirilerin de Avrupa'dan çıkmış olması gerekmektedir. Paul Feyerabend, *Against Method*, New York: Verso, 3. Basım, 1993, 225-226.

ekonomik olarak bütün Avrupa milletlerini kendilerine muhtaç ettikten sonra dayanışma çağrısında bulunmuşlar ve kendilerini marjinalleştirip küresel bir savaş başlatmışlardır. Fakat Müslüman toplumlar böyle bir güce erişemedikleri ve hatta kendi içlerinde dayanışma ruhunu da üretemedikleri halde, insanlar ile İslâm dinini birbirine karşı gösteren bir tarihsel mücadele düşüncesi göstermekte gibidirler. Açıkça söylendiğinde siyonizm stratejik olarak kendini dünyada yalnızlaştırmakta ve ötekileştirmektedir, çünkü bunu kullanarak kendi ekonomik üstünlüğünü göstermek ve bazı ayrıcalıklar elde etmek olanağına erişebilmektedir. Ne var ki herhangi bir konuda dünya insanları ve toplumlarını kendilerine muhtaç etmek gücü henüz bulunmayan Müslüman insan ve toplumlar İslâm dinine inanmayışları üzerinden başka insanları dışarıda bırakan bir insan yorumu geliştirdiklerinde bundan özellikle kendileri zarar görebilmektedirler. Filistin davasında bunun örneği, Frantz Fanon, Edward W. Said ve İlan Pappé'in metinlerinde bulunabilir. Her üç insan da İslâm inancını reddetmektedirler ve ilk ikisi muhtemelen ateist olarak hayatlarını kaybetmişlerdir. Fakat söz konusu üç araştırmacı ve başkaları Araplar, Filistin ve Müslümanlara reva görülen haksızlıklar konusunda fevkalade bir duyarlılığa sahiptirler. Bunlara benzeyen insani duyarlılıklara sahip araştırmacı, akademisyen ve aydınları konuşlandıkları pozisyonlarda motivasyon kaybına uğratmayacak bir İslâm imajının uluslararası görünürlüğü son derece önemlidir. Kitabının Türkçe basımına yazdığı hususi ön-sözde radikal Müslümanların (Mısır'daki İhvân-ı Müslimîn ve Türkiye'deki İslâmî hareketin) Japonların modernleşmelerinden kendine daha ilham verici geldiğini ifade eden Feyerabend bunu açık bir dille ifade ederken²² dolaylı bir üslupla da medeni bir insan davranışının kendi adetlerini merkeze alarak buna uymayanları reddetmemesi gerektiğini dile getirmektedir.²³

Yukarıdaki iki gelişme ile Said'in analizleri bir arada değerlendirildiğinde; öncelikle Said'in de 20. yüzyıl Avrupası ve ABD'sini

²² Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı*; çev.: Ertuğrul Başer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, 9.

²³ Feyerabend, *Against Method*, 226.

yeterince vukufiyetle ve deruni yorumlayamamış olduğu, dolayısıyla onun eleştirilerinin konjonktürü ile bugünkü konjonktürün birbirine kıyasla farklı görüldüğü, ama siyonizm eleştirileri ve Arap Müslümanlarına dair eleştirilerinde daima isabetli kaldığı belirtilmelidir. Said İslâm dini, hukuku ve tarihine hâkim bir düşünür değildi. Öte yandan özellikle Anglosakson felsefeyi iyi bilmiyordu. Bununla birlikte Avrupalıların İslâm temsillerine kıyasla Amerikalıların İslâm temsillerindeki değişimin ve bu değişikliğin temel hedefinin oldukça farkındaydı. Ayrıca Müslüman toplumlar ve aydınların kendilerini hem irade ve iletişim, hem de güç edinme ve dayanışma bakımından pek geliştirememiş olduklarını iyi biliyordu. İbn Hazm, Ebû Hâmid el-Gazâlî ve İbn Haldûn'a olan hayranlığı onun en iyi eserini yazmasını sağlamıştır. Said'in *Orientalism* kitabı 1979 yılında yayınlanıp da meşhur olmasa Filistin davası Amerikan yüzyılının en öne çıkan meselelerinden birisi olamayacak ve bu arada Batı'daki *İslâmî Çalışmalar* bölümlerinin modern öncesi İslâm tarihine dair tahrifleri bugünkü seviyede eleştirilebilir olmayacaktı. Oysa Filistin Arapları 1917 yılından itibaren sahipsiz ve İslâm'ın modern öncesi tarihi de her türlü tahrifle yazılmaya açıktı. Nitekim hâlâ da bu tahriflerin bütünüyle ortadan kalktığı hiçbir şekilde söylenemez. Ne var ki Said'in çabalarına Müslüman araştırmacı, akademisyen ve aydınlar hiçbir şekilde sahip çıkmadılar ve onun mirası Hindistanlıların işlerine yaradı. Fanon ve Said'in mirasının post-kolonyal çalışmaları vücuda getirdiği bilinmektedir.²⁴ Özellikle *Orientalism*'in 1995 sonsözünde Müslüman toplumları uyaran Said'in karamsar öngörüsü maalesef gerçek çıkmıştır. İmtiyazsız kaderleri devam etsin istenilen toplumlar buna karşı zamanında doğru bilimsel tasarruflarda bulunmalıdırlar. Said'e göre doğru bilimsel tasarruflar kendisinin eleştirilerini başka dillerde tekrar etmek olmayıp, bunları geliştirmek ve ilerletmektir.²⁵

²⁴ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin, *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-colonial Literatures*, New York, London: Routledge, 2. Basım, 2002, 196.

²⁵ Said, *Orientalism*, 335-338.

Sonuç Yerine: Antisemitizm, Siyonizm ve İslamofobi Arasında

Antisemitizm, Katolik kökenli Avrupalı Hristiyanların Ortaçağ'daki banker Yahudilerin yol açtıkları insani rahatsızlıkların geride bıraktığı bir hafıza nedeniyle Yahudilere güvenmeyip onlara karşı gösterdikleri sistematik nefreti içermektedir. Siyonizm, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Filistin merkezli Kutsal Sion'da kurulacak bir devlette bir araya gelecek Yahudi ırkının dünyanın ayrıcalıklı milleti olduklarını savunan bir ideoloji iken Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgalci yerleşimcilerin Filistin'i ele geçirerek bölgede yayılmalarını içeren ve bunu destekleyen bir ideolojiye evrilmiştir. Önceleri az sayıda olan Yahudi yerleşimci nüfusu zamanla artış gösterse de Filistin'deki Arap nüfusu devamlı daha fazla olmuştur. Bu insanları zorla kendi topraklarından sürmek veya bunlar göç etmedikleri takdirde bunların hayatlarını kaybetmeye maruz bırakılmaları günümüzde siyonizmin bilinen kariyerini meydana getirmektedir.

İslamofobi, Avrupa ve Kuzey Amerika'da nüfusları hızla artan göçmen ve işçi Müslümanların kültürel entegrasyona gösterdikleri direnç ve zenginleşmede ortaya koydukları başarılı performans nedeniyle Hristiyan insanlarda teşekkül etmiş Müslüman insanlar endişesine ve bu endişeyle sergilenen bir dizi rahatsız etme girişimine (İslâm korkusu) denilmektedir. Siyonizm, kendini antisemitizmin ebedi küresel bir toplumsal durum olduğu anlatısı ile meşrulaştırmakta ve İslamofobinin yarattığı ve tarafların birbirleriyle iletişimde bulunabilmelerine de pek olanak tanımayan gerginlikleri suistimal ederek kendi tasarruflarının fark edilmesine mani olmaktadır. Siyonizm ile İslamofobi ayrıdır. İlginç olan iki nefret durumundan da -yani antisemitizm ve İslamofobiden de- sadece Müslüman toplumların mağduriyet yaşamalarıdır. Bu herkesin üzerine düşünmesi gereken bir ayrıntıdır ve başkalarından çözüm beklenerek halledilemez. Bir sorunu bertaraf etmenin veya çözmenin yolu ondan şikâyet etmek ve zaten suçlu olan insanlara sitemde bulunmak değildir. Aksine çokça şikâyet ve sitem kişinin çözüm istemediğini ve sorunun devamından bir fayda umduğunu gösterir.

Günümüz dünyasında siyonizm çok muhtemelen Arap coğrafyasındaki İslâmî bilinçlenmelerin yeni bir bilimsel ve ekonomik direnç bloğu meydana getirmesinden çekinmektedir. Bu nedenle Arap toplumlarını kendi içlerinde ve birbirleriyle sürekli meşgul edecek sorunlara itmektedir. Arap Baharı hâlâ doğru çerçevede ve yeterince analiz edilmiş değildir. Türk coğrafyası ve Güney Asya coğrafyası İslâmî kimlikleri nedeniyle konuya olabildiğince duyarlı yaklaşırken İran meseleye biraz iyi niyetli biraz da stratejik yaklaşmaktadır. Müslüman toplumların kendi içlerinde iletişimle hareket etmelerinde yarar vardır. Türkiye bu konuda elinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Müslüman toplumların dışında özellikle Latin Amerika ülke ve toplumlarının siyonizme karşıt ve Filistin meselesinde Müslümanların taraflarında bulundukları belirtilmelidir. Çünkü bu ülkelerin duruşları oldukça samimi görünmektedir. Çin ve Rusya'nın tutumları kendi ölçeklerinde taraflı veya tarafsız görünmektedir. Her iki ülkenin de Filistin'e taraf olmaları 20. yüzyılın en bilinen ve alışılmış olgularındandır. İspanya, Portekiz, İtalya, Fransa ve özellikle İrlanda geçmiş yoğun Katolik kimlikleri nedeniyle Filistin konusunda bir şekilde taraf olabilecek ülkelerdir.

Siyonizmin uluslararası itibarını en zedeleyen hâdise hiç kuşkusuz İsrail hükümetlerinin Filistin'deki Araplara ve Müslümanlara yaptıklarıdır. Bu çerçevede sağduyulu, sabırlı ve uluslararası toplumun İslâm ile ilgili oluşmuş bazı olumsuz önyargılarını zayıflatacak tarzda bir iletişim dili geliştirerek dünyaya etkili mesajlar vermek gerekmektedir. Dünyanın ekonomik anlamda güçlü olmayan neredeyse bütün milletlerinin siyonizm konusunda belirli bir kararda birleşmeleri ve Filistin davasına destek vermeleri önemlidir. Bu vakıyı Müslümanları sevenler ve Müslümanlara karşı olanlar şeklinde okumak yerine insani duyarlılığı gelişmiş olanlar ve olmayanlar şeklinde okumak ve okutmak daha verimli olacaktır. Müslüman toplumların 21. yüzyıla girilirken en yoğun maruz kaldıkları ve burada metnin başlığında bulunduğu halde içeriğinde pek az işaret edilmiş bulunan söylem, siyonizmin sadece Müslümanlığa yönelik bir tehdit olduğuydu. 21. yüzyılın ikinci çeyreğinin arefesinde bu söylem terk edilmelidir. Çünkü Müslüman olmayan birçok insan da

insani duyarlılığı nedeniyle Filistin'e destek vermekte ve siyonizmin etkinlik kapsamının genişlemesinden kendi adına veya ailesi adına endişe duyabilmektedir. Burada Yahudilerin tamamının da siyonist olmadıklarını ve hatta bizzat İsrail'in içinde Filistinlilere reva görülenlere muhalif unsurların ciddi bir seviyede bulunduğunu göz önünde bulundurmak lazımdır. Müslüman insan ve toplumların birbirlerine inanç ve güvenleri varsa uluslararası seviyede daha fazla insanı konu edinen ve hakkaniyet ve adalet çerçevesini daha yoğun dile getiren mesajlara girişmeleri en çok kendilerine fayda olarak dönecektir.

Kolombiya Üniversitesi'nde adına kürsü profesörlüğü bulunan Edward W. Said'in Nobel ödülü almaksızın vefat etmiş olması bir tesadüf değildir. ABD'de defalarca kez evi ve üniversitede çalıştığı ofisi kundaklanmış ve ateşe verilmiş olan Said, birçok Nobel ödülü sahibinin fikri esin kaynağı ve 20. yüzyılın ikinci yarısında tüm dünyada ezilen insanların Frantz Fanon ile birlikte en sığındıkları aydıdı. Jean-Paul Sartre ve Michel Foucault gibi Fanon ve Said'i etkilemiş filozoflar bile Said'e her zaman itiraf edemedikleri bir hayranlıkla gıpta etmişlerdir. Muhtemelen Amerikan sosyalistlerini, siyahilerini ve yükseköğrenim almış Müslümanlarını ondan daha yoğun etkilemiş kimse yoktur. Bununla birlikte tercih ettiği olabildiğince uzlaşmacı ve kozmopolitan üsluba rağmen Filistin ve İslâm konusunda gösterdiği tepkili tutumları nedeniyle Said Nobel ödülüne layık görülmemiş olmalıdır. Bu Nobel ödülünü verenlerin üzgün ve hatta pişman olmaları gereken bir vakıadır. ■

İlginç olan iki nefret durumundan da -yani antisemitizm ve İslamofobiden de- sadece Müslüman toplumların mağduriyet yaşamalarıdır. Bu herkesin üzerine düşünmesi gereken bir ayrıntıdır ve başkalarından çözüm beklenerek halledilemez.

Kaynakça

- Al-Daghistani, Sami, *The Making of Islamic Economic Thought: Islamization, Law, and Moral Discourses*, Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2021.
- Ashcroft, Bill, Griffiths, Gareth, Tiffin, Helen, *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-colonial Literatures*, New York, London: Routledge, 2. Basım, 2002.
- Baker, Paul, Gabrielatos, Costas, McEnery, Tony, *Discourse Analysis and Media Attitudes: The Representation of Islam in the British Press*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2013.
- Ediz, İsmail, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2015, 141-176.
- Fanon, Frantz, *A Dying Colonialism*; çev.: Haakon Chevalier, New York: Grove Press, 1965.
- Heller, Kevin Jon, Dubber, Markus D. (ed.), *The Handbook of Comparative Criminal Law*, Stanford, California: Stanford Law Books, 2011.
- Feyerabend, Paul, *Against Method*, New York: Verso, 3. Basım, 1993.
- Herzl, Theodor, *The Jewish State*; çev.: Sylvie D'Avigdor, The American Zionist Emergency Council, 1946, <http://www.MideEastWeb.org> (PDF Formatında baskı).
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*; ed.: J. C. A. Gaskin, Oxford, New York: Oxford University Press, 2. Basım, 1998.
- Hollstein, Walter, *Filistin Sorunu: Filistin Çatışmalarının Sosyal Tarihi*; çev.: Cemal A. Ertuğ, İstanbul: Yücel Yayınları, 1975.
- Khalidi, Rashid, *The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonial Conquest and Resistance, 1917-2017*, New York: Metropolitan Books, Henry Holt and Company, 2020.
- Kiracofe, Clifford A., *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*, London, New York: I. B. Tauris, 2009.
- Loewenstein, Antony, Moor, Ahmet (ed.), *After Zionism One State for Israel and Palestine*, London: Saqi Books, 2012.
- Machiavelli, Niccolò, *The Prince*; çev.: Harvey C. Mansfield, Chicago, London: The University of Chicago Press, 2. Basım, 1998.
- Morefield, Jeanne, *Unsettling The World: Edward Said and Political Theory*, New York, London: Rowman & Littlefield, 2022.
- Nasr, Seyyed Vali Reza, *Islamic Leviathan: Islam and the Making of State Power*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2001.
- Rose, John, *The Myths of Zionism*, London: Pluto Press, 2004.
- Said, Edward W., *Orientalism*, New York: Penguin Books, 3. Basım, 2003.
- Said, Edward W., *Peace and Its Discontents: Essays on Palestine in the Middle East Peace Process*, New York, London: Vintage Books, 2. Basım, 1995.
- Said, Edward W., *Reflections on Exile and other Essays*, New York: Penguin Books, 2000 (e-kitap).
- Said, Edward W., *The Question of Palestine*, New York: Vintage Books, 1980.
- Santesso, Esra Mirze, McClung, James E. (Ed.), *Islam and Postcolonial Discourse*, London, New York: Routledge, 2017.
- Shapherd, Frederick M. (ed.), *Christianity and Human Rights: Christians and the Struggle for Global Justice*, New York, Toronto, Plymouth: Lexington Books, 2009.
- Shavit, Uriya, Winter, Ofir, *Zionism in Arabic Discourses*, Manchester: Manchester University Press, 2016.
- Winter, Ofir, *Peace in the Name of Allah: Islamic Discourses on Treaties with Israel*, Berlin, Boston: de Gruyter, 2022.